

ΕΠΑΜΕΙΝΩΝΔΑΣ Π. ΣΠΗΛΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ

Η ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΤΩΝ ΕΞΙ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΑΡΧΩΝ (ΘΕΡΟΣ) ΑΠΟ ΤΗΝ ΚΑΤΟΧΗ ΕΩΣ ΤΗΝ ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΣΗ

Τα διαφορετικά και συχνά αντικρουόμενα οράματα που αναπτύχθηκαν στη διάρκεια της Κατοχής,¹ όπως και οι διαφορετικές επιλογές στις οποίες προχώρησαν πρόσωπα, συλλογικά σώματα, αλλά και θεσμικά όργανα στην Ελλάδα, τη Μέση Ανατολή και τη Βρετανία, επηρέασαν καθοριστικά τις μορφές της Αντίστασης και τις εξελίξεις πριν και μετά την Απελευθέρωση στην Ελλάδα.

Η Επιτροπή των Έξι Συνταγματαρχών αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα αντιστασιακής στρατηγικής, η οποία αναπτύχθηκε με συνέπεια από στρατιωτικούς. Τα αρχεία της Διεύθυνσης Ειδικών Επιχειρήσεων (Special Operations Executive – SOE), που άνοιξαν σχετικά πρόσφατα,² συμπληρώνουν τις πληροφορίες από τα γνωστά αρχεία του βρετανικού Υπουργείου Εξωτερικών (Foreign Office – FO) και μας επιτρέπουν να τεκμηριώσουμε πλέον πληρέστερα τα σχέδια και τις ενέργειες της Επιτροπής, καθώς και την εξέλιξη της πολιτικής του βρετανικού παράγοντα προς την Επιτροπή. Με αφορμή, λοιπόν, τη διαθεσιμότητα των παραπάνω αρχείων και έναυσμα το πρό-

1. Όπως εύστοχα τα χαρακτηρίζει ο καθηγητής Ι. Ιατρίδης, βλ. John O. Iatrides, «Rival visions: the government in exile and the resistance movement, April 1941-April 1944», *Νεοελληνικά Ιστορικά* 1 (2008), σ. 207-234.

2. Οι φάκελοι για την Ελλάδα από τις σειρές The National Archives HS 3-8 βρίσκονται μικροφωτογραφημένοι στο Κέντρο Ιστορίας του Νεωτέρου Ελληνισμού της Ακαδημίας Αθηνών. Στους φακέλους αυτούς περιλαμβάνονται εκθέσεις της Επιτροπής προς την ελληνική κυβέρνηση και βρετανικές υπηρεσίες, σε αγγλική μετάφραση, τα πρωτότυπα των οποίων προς το παρόν λανθάνουν.

σφατο άρθρο του καθηγητή Ι. Ιατρίδη, που βασίζεται σε κάποια από αυτά,³ θα προσεγγίσω τους κύριους άξονες της πορείας της Επιτροπής.

Η Επιτροπή των Έξι Συνταγματαρχών ή οργάνωση Θέρος (ονομασία που οι ίδιοι πάντα χρησιμοποιούσαν), συγκροτήθηκε τους πρώτους μήνες της Κατοχής στην Αθήνα από αξιωματικούς, μαχητές του αλβανικού μετώπου. Επιδίωξε, σε συνεργασία με την εξόριστη κυβέρνηση και τον συμμαχικό παράγοντα, να οργανώσει στρατιωτικές μορφές αντίστασης, καθώς και δίκτυο συλλογής και διαβίβασης πληροφοριών. Αναγνωρίζοντας τη νομιμότητα της κυβέρνησης, δεν έτρεφε μεταπολεμικές πολιτικές βλέψεις, αλλά επιχείρησε να εξασφαλίσει στρατιωτικά την ομαλή μετάβαση από το καθεστώς Κατοχής στη μεταπελευθερωτική διακυβέρνηση.

Επικεφαλής της Επιτροπής ήταν ο Π. Σπηλιωτόπουλος, που είχε διακριθεί ως Μέραρχος στην Αλβανία,⁴ και συμμετείχαν οι Στ. Κιτριλάκης, Ευστ. Λιώσης, Αγ. Φιλιππίδης, Κ. Δόβας και Θ. Τσακαλώτος, καθώς και αριθμός άλλων αξιωματικών μονίμων όπως οι Α. Μπαλοδήμος, Μ. Αντωνόπουλος, αλλά αργότερα και εφέδρων.⁵ Η οργάνωση διευρύνθηκε κατά τη διάρκεια της Κατοχής, αναπτύσσοντας διαφοροποιημένους τομείς δράσης, όπως τον Όμηρο για τις πληροφορίες. Έπαιξε επίσης πρωτεύοντα ρόλο στην ίδρυση της οργάνωσης ΡΑΝ, την άνοιξη του 1943, με πρώτο αρχηγό τον απότακτο εξέχοντα κινηματία του 1935 Συνταγματάρχη Κ. Βεντήρη, και υπαρχηγό τον Σπηλιωτόπουλο, υπερβαίνοντας τον διχασμό του μεσοπολέμου ώστε να επιτύχει ενότητα και συνοχή στο σώμα των αξιωματικών.⁶

Ο Π. Κανελλόπουλος είχε επαφή με την Επιτροπή ήδη πριν διαφύγει στη Μέση Ανατολή και αναλάβει Αντιπρόεδρος της κυβέρνησης Τσουδερού, οπότε

3. J. Iatrides, *ό.π.*

4. Ο Π. Σπηλιωτόπουλος είχε γενικά αναγνωρισθεί από τους πολεμιστές της Αλβανίας για το «ατρόμητο θάρρος του». Μετά τη διάσπαση του κεντρικού μετώπου των Ιταλών, με σκληρές μάχες της ενισχυμένης XV Μεραρχίας που διοικούσε, προτάθηκε για προαγωγή στον βαθμό του Υποστρατήγου επ' ανδραγαθία, βλ. Κωνσταντίνος Β. Καζάνης, «Θα ζήσωμε ελεύθεροι ως Έλληνες», Ιστορικά έγγραφα του Στρατηγού Παναγιώτη Σπηλιωτόπουλου, Αθήνα 1978, σ. 77, 80.

5. Βλ. Γενικό Επιτελείο Στρατού, Διεύθυνση Ιστορίας Στρατού, *Αρχεία Εθνικής Αντίστασης (1941-1944)*, Αθήνα 1998, τ. 7^{ος}, έγγραφο αριθ. 72. Θεόδωρος Σαμπατακάκης, *Ταυτότητες πρακτόρων και κωδικά ονόματα. Η δραστηριότητα των βρετανικών υπηρεσιών πληροφοριών στην Ελλάδα (1939-1944)*, Αθήνα 2006, σ. 184. Η σύνθεση της Επιτροπής δεν αποδίδεται με τον ίδιο τρόπο στην υπάρχουσα βιβλιογραφία, βλ. J. Iatrides, *ό.π.*, σ. 230.

6. Ευάνθης Χατζηβασιλείου, «'Ο κρατών της πρωτευούσης...': ΡΑΝ, 1943-1944», *Κλειώ* 3 (2006), σ. 98. Την υπέρβαση αυτή επεδίωκε η Θέρος ήδη από τα τέλη του 1942, όπως σημειώνει σε αναφορά της, βλ. «Greece: Political, Work of "THEROS" organization», απόρρ, 28 Δεκεμβρίου 1942, HS 5/301.

και επιδίωξε η ελληνική κυβέρνηση να έχει ουσιαστικό ρόλο στον αντιστασιακό αγώνα. Ο στόχος του συνάντησε την ισχυρή αντίθεση της SOE, η οποία ήθελε ο αγώνας να κατευθύνεται από τον βρετανικό παράγοντα μέσω των επαφών της αποκλειστικά με γνωστά στελέχη του βενιζελισμού, αξιωματικούς και άλλους.⁷ Η επαφή της κυβέρνησης με την Επιτροπή θα διατηρηθεί και ο Κανελλόπουλος θα αναθέτει στους Συνταγματάρχες διάφορες εμπιστευτικές αποστολές, επίσημα και ανεπίσημα, έως την παραίτησή του τον Μάρτιο του 1943.⁸

Τον Απρίλιο του 1942 απεσταλμένος της Θέρος στη Σμύρνη επιστρέφει μεταφέροντας ασύρματο για τη διαβίβαση πληροφοριών στη Μέση Ανατολή. Η επικοινωνία με την κυβέρνηση γίνεται μέσω Σμύρνης και ελέγχεται πλήρως από τον εκπρόσωπο της SOE στο εκεί γραφείο του επικεφαλής της βρετανικής Υπηρεσίας Διαφυγών ("A" Force) της Μυστικής Υπηρεσίας Πληροφοριών (Secret Intelligence Service - SIS), όπως άλλωστε συνέβαινε και με την οργάνωση *Προμηθεύς* και άλλες επαφές στην Ελλάδα.⁹

Επιδιώκοντας άμεση επαφή με τον Κανελλόπουλο και την ελληνική κυβέρνηση, η Θέρος διαβιβάζει τις πρώτες προτάσεις της για το αντάρτικο και τη στρατιωτική οργάνωση της αντίστασης το φθινόπωρο του 1942, μέσω του Επ. Τσέλλου, στενού συνεργάτη του Κανελλόπουλου, που διαφέρει στην Αίγυπτο. Είχε προηγηθεί βολιδοσκόπηση σε ευρύ κύκλο αξιωματικών εκ μέρους της SOE, μέσω του *Προμηθέα*, για τη συγκρότηση ομάδων ανταρτών που θα ανέπτυσαν έντονη δράση στην ύπαιθρο, ήδη από την άνοιξη, κίνηση από την οποία προέκυψε ο ΕΔΕΣ του Ζέρβα.¹⁰ Ωστόσο, η ίδια η Θέρος επεδίωκε να παίξει διαφορετικό ρόλο και να συγκροτήσει ομάδες εφεδρικού στρατού με επι-

7. Παναγιώτης Κανελλόπουλος, *Ημερολόγιο, 31 Μαρτίου 1942-4 Ιανουαρίου 1945*, Αθήνα 1977, σ. 431-432. F. Noel-Baker, «Subversive warfare in Greece», [Αύγουστος] 1942, HS 5/213. D/H131 [Noel-Baker] προς D/H109 [E.G. Boxshall], DH131/GR/914, 25 Σεπτεμβρίου 1942, HS 5/213. Βλ. επίσης Τάσος Σακελλαρόπουλος, «Το σώμα των Ελλήνων αξιωματικών στον πόλεμο και την πολιτική», Χρήστος Χατζηιωσήφ και Προκόπης Παπαστράτης (επιμ.), *Ιστορία της Ελλάδας του 20ού αιώνα*, Αθήνα 2007, τ. Γ' 1, σ. 311, 318.

8. Όπως αναφέρει ο Π. Σπηλιωτόπουλος σε μεταπολεμική του επιστολή προς τον Κανελλόπουλο, βλ. Θ. Τσάτσος, *Αι παραμοναί της Απελευθερώσεως (1944)*, Αθήνα 1973, σ. 288.

9. Βλ. Ian Pirie, «History of SOE Activities in Greece, 1940-1942», [Σεπτέμβριος ή Οκτώβριος] 1945, HS 7/150-151, σ. 295. Smyrna Office προς Prometheus II, signal out αριθ. 21, 6 Μαΐου 1942, HS 5/711. Θ. Σαμπατακάκης, *ό.π.*, σ. 147, 184.

10. Prometheus II προς Smyrna Office, signal in αριθ. 92, 29 Μαρτίου 1942, HS 5/711. Θ. Σαμπατακάκης, *ό.π.*, σ. 169-177. Να σημειωθεί ότι, σύμφωνα με τον *Προμηθέα*, διαφωνίες ως προς την οργάνωση ανταρτών έτρεφαν και άλλοι αξιωματικοί, όπως ο Ε. Μπακιρτζής. Βλ. χαρακτηριστικά Prometheus II προς Smyrna Office, signal in αριθ. 95, 29 Σεπτεμβρίου 1942, HS 5/711.

κεφαλής αξιωματικούς, οι οποίες θα αναλάμβαναν δράση στο πλαίσιο συνολικότερων συμμαχικών επιχειρήσεων για την απελευθέρωση της Ελλάδας. Οι ομάδες αυτές θα μπορούσαν, εξάλλου, να εκτελέσουν περιορισμένα σαμποτάζ στο πλαίσιο των επιχειρήσεων των Συμμάχων στην Αίγυπτο, που τότε βρισκό-ντουσαν σε κρίσιμη φάση.¹¹

Στις αρχές Οκτωβρίου του 1942, ο Κανελλόπουλος θα εξουσιοδοτήσει τους Συνταγματάρχες της Θέρος να συντονίζουν την αντίσταση συνολικά, σε συνεργασία με όλες τις υπάρχουσες οργανώσεις ανταρτών. Αποδεχόμενη τις οδηγίες, η Θέρος θα ξεκινήσει τις επαφές, μεταξύ άλλων και με τον Βελουχιώτη που, όμως, αρνείται να συνεργαστεί.¹²

Ενώ στα μέσα Νοεμβρίου του 1942 η ελληνική κυβέρνηση και ο βρετανικός παράγοντας στο Κάιρο συμφωνούν να αναλάβει τον συντονισμό η Επιτροπή των Συνταγματάρχων ως «Κέντρο Συντονισμού» στην Αθήνα, και αποφασίζεται να οργανωθεί ειδική αποστολή για να εξασφαλιστεί η άμεση επικοινωνία τους μέσω ασυρμάτου,¹³ η Επιτροπή δεν έχει λάβει παρά ελάχιστη χρηματική ή άλλη υποστήριξη και συγκεκριμένες οδηγίες για να επιτελέσει το έργο που της έχει ανατεθεί. Τότε αποφασίζεται να εκτεθούν και πάλι τα πράγματα στην ελληνική κυβέρνηση, ζητώντας ενίσχυση, και ο Σπηλιωτόπουλος υποβάλλει στον Κανελλόπουλο εκτενή αναφορά [εκ μέρους της Θέρος]. Την αναφορά αυτή διέβασε με τον γιο του, ανθυπολοχαγό Γεώργιο Σπηλιωτόπουλο, που διέφυγε από την Ελλάδα και έφτασε στη Σμύρνη στις 8 Ιανουαρίου 1943. Εκεί το έγγραφο εντοπίσθηκε από πράκτορες της SOE, που το φωτογράφησαν και το προώθησαν άμεσα στην Υπηρεσία τους στο Κάιρο, όπου και μεταφράσθηκε.¹⁴

Η δεύτερη αναφορά είχε σαφέστερες προτάσεις για τη στρατιωτική οργάνωση της εθνικής αντίστασης, τη διατήρηση της τάξης έως την εγκατάσταση της εξόριστης κυβέρνησης και τη συλλογή και διαβίβαση πληροφοριών στρατιωτικού ενδιαφέροντος για τους Συμμάχους. Το σχέδιο της στρατιωτικής δράσης

11. Αναφορά στις προτάσεις αυτές γίνεται σε μεταγενέστερη αναλυτική έκθεση της Θέρος. Βλ. Theros III προς Paterson, «The Antartes' movement», 28 Μαρτίου 1943, HS 5/301.

12. Theros III προς Paterson, ό.π. [E. K. Waterhouse, Γραμματέας της βρετανικής Πρεσβείας στην εξόριστη ελληνική κυβέρνηση στο Κάιρο], «The Six Colonels and the Centre of Co-ordination», 2 Ιουνίου 1943, HS 5/301, όπου εκτίθεται περιληπτικά το ιστορικό των σχετικών ενεργειών. J. Iatrides, ό.π., σ. 230.

13. E. Waterhouse, «The Six Colonels», ό.π.

14. [SOE] Cairo, A/DH [επικεφαλής SOE Καΐρου] προς [SOE] London, τηλ. 273, 16 Φεβρουαρίου 1943, HS 5/301. Το κείμενο της μετάφρασης φέρει τη χειρόγραφη σημείωση «Spiliotopoulos' letter» και έχει τον τίτλο «Greece: Political, Work of "THEROS" organization», ό.π.

προέβλεπε τη δημιουργία δομών εφεδρικού στρατού, καθώς και τη σύσταση μικρών, ευκίνητων σχηματισμών ειδικών επιχειρήσεων, με επικεφαλής αξιωματικούς και υπαξιωματικούς, που θα εκινούνταν βάσει συμμαχικών εντολών, για να υποστηρίξουν τη συμμαχική εισβολή στην Ελλάδα και θα κατευθύνονταν στη συνέχεια προς τα βόρεια σύνορα, βάσει κυβερνητικών εντολών, για να εξασφαλίσουν πλεονεκτήματα για την υποστήριξη των εθνικών διεκδικήσεων. Προέβλεπε, επίσης, την κεντρική, ενιαία διοίκηση όλων των ανταρτικών ομάδων, ώστε να υπάρξει συντονισμός της δράσης τους με τις γενικότερες συμμαχικές ενέργειες και να αποφεύγονται δυσανάλογα αντίποινα. Η Θέρος δεν έτρεφε αυταπάτες για τις παγιωμένες ήδη ανταρτικές οργανώσεις, αλλά ειδικά για το ΕΑΜ υπογράμμιζε ότι οι μεταπολεμικές του επιδιώξεις δεν πρέπει να εμποδίσουν την πλήρη συνεργασία με τις δυνάμεις του.

Έχοντας ήδη ξεκινήσει την προετοιμασία του πλαισίου του εφεδρικού στρατού και τις επαφές της με τις ανταρτικές οργανώσεις και λειτουργώντας ευρύ δίκτυο για τη συλλογή πληροφοριών, η Θέρος ζητούσε οικονομική υποστήριξη, καθώς τα περιορισμένα και ανεπαρκή ποσά που είχαν φτάσει στα χέρια της είχαν εξαντληθεί. Σημείωνε, τέλος, ότι ο Ι. Τσιγάντες, που είχε φτάσει στην Αθήνα, ως εκπρόσωπος της κυβέρνησης και των Βρετανών, είχε περιπλέξει τα πράγματα και είχε δημιουργήσει εντάσεις και σοβαρούς κινδύνους στους συνομιλητές του, λόγω της θορυβώδους συμπεριφοράς και της παντελούς έλλειψης συνωμοτικότητας που τον χαρακτήριζαν.¹⁵

Την περίοδο εκείνη είχε εγκατασταθεί στην Ήπειρο, στο αρχηγείο του Ζέρβα, η μικρή ομάδα των Βρετανών σαμποτέρ που είχε συντονίσει την ανατίναξη της γέφυρας του Γοργοποτάμου και είχε πλέον αναλάβει ως Βρετανική Στρατιωτική Αποστολή (ΒΣΑ) ρόλο συντονισμού των ανταρτών και συνδέσμου με τη Μέση Ανατολή. Η ΒΣΑ, με αρχηγό τον E. C. W. Myers και υπαρχηγό τον C. M. Woodhouse, επιχειρούσε υπό τις διαταγές του Γενικού Στρατηγείου Μέσης Ανατολής, με ευθύνη της SOE, μέσω του Τομέα Ελλάδας του κλιμακίου της SOE στο Κάιρο. Ανάλογα καθήκοντα είχε η SOE και στην υπόλοιπη κατεχόμενη Ευρώπη.¹⁶

15. Σχετικά με το τελευταίο βλ. και Π. Κανελλόπουλος, *Ημερολόγιο*, ό.π., σ. 431-437. Θ. Σαμπатаκάκης, *Ταυτότητες πρακτόρων*, ό.π., σ. 185.

16. W. J. M. Mackenzie, *The Secret History of SOE: The Special Operations Executive 1940-1945*, Λονδίνο 2000, σ. 162, 450-454. Να σημειωθεί ότι ο Τομέας Ελλάδας είχε αρμοδιότητα αποκλειστικά στην ηπειρωτική χώρα, ενώ είχαν δημιουργηθεί και δυο άλλοι τομείς για τα Δωδεκάνησα και την Κρήτη. Η στρατηγική που ακολουθούσε ο τελευταίος, ως προς τον συντονισμό και την οργάνωση της αντίστασης στην Κρήτη, παρουσίαζε κοινά στοιχεία με τις προτάσεις της Θέρος. Βλ. χαρακτηριστικά Lt. Col. T. J. Dunbabin, «Report on SOE missions in Crete», HS 5/724, σ. 4-5 κ.α. Η συγκεκρι-

Όπως έχει επισημανθεί με αφορμή το παράδειγμα της Γιουγκοσλαβίας, η όλη σύλληψη της συγκρότησης της SOE είχε πολλές προβληματικές πτυχές. Ο άμεσος στόχος της να προκληθεί χάος και «επανάσταση», με μαζικό και δραστήριο αντάρτικο κυρίως, ώστε να υπονομευθεί η κυριαρχία του Άξονα στην κατεχόμενη Ευρώπη, αγνοούσε απόλυτα τις επιπτώσεις στους κατεχόμενους λαούς. Το σχέδιο να καθοδηγηθεί ο ευρωπαϊκός πληθυσμός των κατεχόμενων χωρών από τη SOE, ώστε να ενεργεί εκπληρώνοντας βρετανικούς στρατηγικούς στόχους, αγνοούσε, επίσης απόλυτα, το γεγονός ότι οι λαοί είχαν τις δικές τους αντιλήψεις σχετικά με το πώς να αντισταθούν, αλλά και να επιβιώσουν, όπως και πώς επιθυμούσαν να διαμορφωθεί η μεταπολεμική κατάσταση στις χώρες τους.¹⁷ Οι στόχοι της Θέρος απείχαν πολύ από εκείνους του βρετανικού παράγοντα για την ηπειρωτική Ελλάδα, τουλάχιστον τη συγκεκριμένη περίοδο.

Στις αρχές Ιανουαρίου του 1943, καθώς ο Woodhouse αναχωρεί από την Ήπειρο για την Αθήνα, με σκοπό να συναντηθεί με την Επιτροπή των Έξι Συνταγματαρχών και άλλες αντιστασιακές οργανώσεις, ώστε να οργανωθεί το Κέντρο Συντονισμού της Αντίστασης, η SOE στο Κάιρο έχει ήδη αρχίσει να υπονομεύει το κύρος της Επιτροπής με κάθε τρόπο, ώστε να εξουδετερωθεί η υποστήριξή της εκ μέρους του Κανελλόπουλου.¹⁸ Εφόσον η Επιτροπή δεν ελέγχεται άμεσα από τη SOE, πολιτικά και επιχειρησιακά, ούτε επιδιώκει να οργανώσει η ίδια μεγάλες και δραστήριες αντάρτικές μονάδες, θα κατηγορηθεί με αβάσιμο και απαξιωτικό τρόπο ότι αποτελεί νεκρό σώμα και ιδιαίτερα επικίνδυνη απειλή για το έργο της SOE στην Ελλάδα. Θα υπογραμμίζεται με κάθε ευκαιρία ότι πρόκειται για μεταξικούς και ακραίους μοναρχικούς αξιωματικούς, που δεν αντιπροσωπεύουν τους παράγοντες της Αντίστασης και δεν διαθέτουν οποιαδήποτε επιρροή.¹⁹ Ταυτόχρονα

μένη έκθεση έχει εκδοθεί και υπό το όνομα διαφορετικού συντάκτη, όταν ακόμη δεν ήταν προσιτά τα αρχεία της SOE, βλ. N. A. Kokonas, *The Cretan Resistance 1941-1945. The Official British Report of 1945 together with comments by British Officers who took part in the Resistance*, Ηράκλειο 2004.

17. Heather Williams, *Parachutes, Patriots, and Partisans. The Special Operations Executive and Yugoslavia, 1941-1945*, Λονδίνο 2003, σ. 243. Η συγκεκριμένη μελέτη χρησιμοποιεί και τις αντίστοιχες πηγές της SOE για τη Γιουγκοσλαβία και επανεξετάζει παγιωμένες θέσεις της βρετανικής, κυρίως, ιστοριογραφίας σχετικά με τον ρόλο των βρετανικών υπηρεσιών στην αντίσταση και τις αμφιλεγόμενες συχνά επιλογές τους. Βλ. επίσης Tom Dyson, «British Policy towards Axis Reprisals in Occupied Greece: Whitehall vs SOE», *Contemporary British History* 16, 1 (άνοιξη 2002), σ. 11-28, όπου εξετάζεται το ζήτημα των αντιποίνων στο πλαίσιο της δυναμικής των σχέσεων μεταξύ SOE και FO.

18. E. Waterhouse, «The Six Colonels», *ό.π.*

19. Βλ. χαρακτηριστικά B.6 [Τμήμα Ελλάδας SOE Καΐρου, συντάκτης F. Noel-Baker] προς AD/3 [Λόρδο Glenconner, επικεφαλής SOE Καΐρου], «Tsellos and the 'Centre of Co-ordination'», 16 Φεβρουαρίου 1943, HS 5/301.

η SOE θα συνεχίζει την ενίσχυση της ΒΣΑ και θα κατευθύνει τις ενέργειές της, χωρίς να ενημερώνεται πάντα το FO, που επιχειρούσε παράλληλα μέσω της SIS στον τομέα των διαφυγών και της συλλογής πληροφοριών.

Η μοναδική αξία, όμως, των πληροφοριών που διαβιβάζει η Θέρος δεν θα αμφισβητηθεί από καμία βρετανική υπηρεσία, αντίθετα, για τον λόγο αυτόν θα επιδιωχθεί η διατήρηση επαφής με την οργάνωση, μέσω της SIS.²⁰ Το ευρύ και αποτελεσματικό δίκτυο, μέσω του οποίου συλλέγονταν οι πληροφορίες, απεδείκνυε, ωστόσο, την επιρροή, την οργανωτικότητα και τον συγκροτημένο και συνεπή χαρακτήρα της Θέρος.

Όταν το καλοκαίρι του 1943 ο Myers ανακληθεί στο Κάιρο, θα υπερασπισθεί την πολιτική που ακολούθησε και τις επιλογές του, τονίζοντας στη SOE ότι δεν θα μπορούσε να συνεργαστεί με τους ανώτερους, μόνιμους αξιωματικούς, που είχαν αποδείξει στο αλβανικό μέτωπο ότι ήταν όχι μόνο απρόθυμοι να πολεμήσουν αλλά και ανίκανοι.²¹ Κατά το διάστημα, πάντως, που βρισκόταν στο βουνό επιδίωξε να εφαρμόσει πιστά τις εντολές που ελάμβανε και να επιτύχει την ενότητα και τον συντονισμό των ανταρτικών οργανώσεων, εκτιμώντας ότι ήταν σε θέση να εξουδετερώσει τις μεταπολεμικές βλέψεις τόσο του ΕΛΑΣ όσο και του ΕΔΕΣ, ώστε να μην εκδηλωθεί εμφύλιος στην Ελλάδα. Στα μέσα Φεβρουαρίου του 1943, πριν ακόμη επιστρέψει από την Αθήνα ο Woodhouse, και ενώ η ομάδα Σαράφη - Κωστοπούλου επιχειρούσε να αναπτύξει αυτόνομη δράση, είχε καταλήξει στο συμπέρασμα ότι ο αντάρτικος αγώνας θα έπρεπε να καθοδηγείται μέσω του ιδίου στο βουνό και του Συνταγματάρχη Αντωνόπουλου, στελέχους της Θέρος, στην Αθήνα.²²

Στις 17 Ιανουαρίου 1943 φτάνει στην Αθήνα η αποστολή Brevity, που είχε συναποφασισθεί από τον βρετανικό και ελληνικό παράγοντα στο Κάιρο, για να εξασφαλίσει την επικοινωνία της Θέρος ως Κέντρο Συντονισμού.

20. Όπως κυρίως προκύπτει από την ενδοϋπηρεσιακή αλληλογραφία της SOE. Βλ. χαρακτηριστικά Β.6 προς AD/3, «Tsello and the 'Centre», ό.π. [SOE] Cairo προς [SOE London], τηλ. 633-634, 24 Φεβρουαρίου 1943, HS 5/301. E. Waterhouse, «The Six Colonels», ό.π.

21. «During the Albanian war it was the people of Greece who fought and did so splendidly against the enemy, in spite of the Regular Army. The Regular Army was shamed into fighting by the will of the people. The people fought and advanced in spite of the Senior Regular Army officers, who, directed largely by Metaxas himself rather than by the Greek Commander-in-Chief, were not only unwilling to fight and incompetent, but had not the spirit to lead the Greek Army against the invader». Βλ. Brigadier Myers, «Inside Greece. A Review», άκρως απόρρ., 25 Αυγούστου 1943, HS 7/152, σ. 2.

22. Pearson προς Dixon, JSAP/GR/1960/1, άκρως απόρρ., 6 Μαρτίου 1943, FO 371/37201/R2050.

Η αποστολή μεταφέρει και διαταγές σχετικά με το συντονιστικό ρόλο που θα αναλάβει η Θέρος, ως επικεφαλής των στρατιωτικών επιχειρήσεων σε δεδομένη στιγμή, καθώς και τις επαφές που θα πρέπει να έχει με όλες τις ενεργές ανταρτικές οργανώσεις για να διαβιβάζει στο Κάιρο τις ανάγκες τους.²³

Στα τέλη Ιανουαρίου ο Woodhouse φτάνει στην Αθήνα. Ο Τσιγάντες έχει ήδη σκοτωθεί από τους Ιταλούς και έχει εκδηλωθεί κύμα προδοσιών, που στις 2 Φεβρουαρίου θα οδηγούσε και στη σύλληψη του βασικού κλιμακίου της οργάνωσης *Προμηθεύς*. Όπως θα τηλεγραφήσει στα τέλη Φεβρουαρίου, έχοντας επιστρέψει στην Ήπειρο, αφού συνάντησε αρκετές φορές στελέχη της Κεντρική Επιτροπής του ΕΑΜ, καθώς και μια φορά εκπροσώπους της Επιτροπής των Συνταγματαρχών, κατέληξε στο συμπέρασμα ότι ο αγώνας των ανταρτών θα πρέπει να συντονίζεται από το βουνό, όπως ήδη ο Ζέρβας και ο Βελουχιώτης διηύθυναν τις ομάδες τους. Αντίθετα, η Επιτροπή των Έξι Συνταγματαρχών θα είναι ιδιαίτερα χρήσιμη μετά το τέλος της Κατοχής, καθώς στοχεύει στη συγκρότηση πυρήνα τακτικού στρατού και δεν έχει συνδράμει τον Ζέρβα ή τον Άρη, προς τους οποίους δυσπιστεί. Σημειώνει, επίσης, ότι το ΕΑΜ ελέγχεται από τους κομμουνιστές, χωρίς αυτό να είναι γνωστό στα μέλη του ευρύτερα, αλλά διαθέτει και επαφές με μετριοπαθείς σοσιαλδημοκράτες, όπως ο Α. Σβώλος, που συνδέονταν με τον Κανελλόπουλο. Θεωρεί, εξάλλου, ότι η άμεση επέμβαση των Συμμάχων κατά την απελευθέρωση θα αποτρέψει την εκδήλωση εμφυλίου, που θα προκαλούσαν οι πολιτικές βλέψεις Ζέρβα και ΕΑΜ.²⁴

Ήταν ο Σπηλιωτόπουλος και ένα ακόμη μέλος της Θέρος που συνάντησαν τον Woodhouse, υπό αυστηρά συνωμοτικά μέτρα λόγω των προδοσιών που σημειώνονταν τότε. Σύμφωνα με τη Θέρος, τον ενημέρωσαν για τα σχέδιά τους και πληροφορήθηκαν από εκείνον ότι υπήρχε ιδιαίτερα περιορισμένη δυνατότητα ανεφοδιασμού των ανταρτικών ομάδων, καθώς και ότι τις δολιοφθορές θα αναλάμβαναν οι ομάδες ανταρτών πλέον, στο πλευρό των οποίων θα ετοποθετείτο Βρετανός αξιωματικός ως σύνδεσμος με το Γενικό Στρατηγείο Μέσης Ανατολής. Στη συνάντηση δεν εκδηλώθηκε διαφωνία μεταξύ των δυο πλευρών, ενώ απαντώντας σε σχετικό ερώτημα οι Συνταγματάρχες υποστήριξαν ότι εκδήλωση «πολιτικής επανάστασης» θα μπορούσε να αποφευχθεί μετά την απελευθέρωση, εάν δεν εξοπλιζονταν οι «ομάδες που έτρεφαν τάσεις αναρχίας». Ωστόσο, η ίδια η Θέρος εφάρμοζε

23. [SOE] Cairo προς [SOE] Smyrna, τηλ. 258, 12 Μαρτίου 1943, HS 5/301.

24. Pearson προς Dixon, ό.π.

τις οδηγίες που είχε λάβει να συνεργάζεται με όλες τις ομάδες, ανεξαρτήτως πολιτικών αποχρώσεων.²⁵

Στις 30 Μαρτίου 1943 αποφασίζεται και επισήμως από την Αγγλο-ελληνική Επιτροπή στο Κάιρο, στην οποία συμμετείχαν εκπρόσωποι βρετανικών υπηρεσιών και υπουργείων, καθώς και αντιπρόσωπος της ελληνικής κυβέρνησης, να συντονίζεται η Αντίσταση από το Κάιρο και να εγκαταλειφθεί η ιδέα του Κέντρου Συντονισμού στην κατεχόμενη Ελλάδα. Οι Έξι Συνταγματάρχες θα συνέχιζαν ως οργάνωση πληροφοριών και προετοιμασίας στελεχών για τον τακτικό στρατό.²⁶ Ο Κανελλόπουλος, που κυρίως προωθούσε την ιδέα συντονισμού από την Αθήνα, έχει παραιτηθεί μετά το κίνημα στις ένοπλες δυνάμεις της Μέσης Ανατολής, και ο σχεδιασμός της βρετανικής πλευράς ακολουθούσε τους στόχους της SOE, για τον εξοπλισμό αποκλειστικά των ανταρτικών οργανώσεων που εξυπηρετούσαν τους άμεσους βρετανικούς στρατηγικούς στόχους, κυρίως δηλαδή του ΕΔΕΣ και του ΕΛΑΣ. Η Θέρος ενημερώνεται την ίδια μέρα μέσω του Κανελλόπουλου για τις εξελίξεις, ενώ λίγο αργότερα δέχεται τα συγχαρητήρια του Γεωργίου Β' και του Τσουδερού για το έργο της.²⁷ Δυο μόλις μέρες πριν, η Θέρος είχε αποστείλει μέσω Σμύρνης αναφορά σχετικά με την οργάνωση της δράσης των ανταρτών και τις σχετικές δικές της ενέργειες. Δεσμευόταν εκ νέου να διατηρεί επαφή με όλες τις οργανώσεις, παρά το γεγονός ότι είχε αποτύχει η προσπάθεια προσέγγισης του ΕΛΑΣ, καθώς και η δημιουργία εκ μέρους της ανταρτικών ομάδων με επικεφαλής αξιωματικούς στην περιοχή Αγρινίου και στην Πελοπόννησο, λόγω έλλειψης χρηματοδότησης και εξοπλισμού. Την ίδια περίοδο που ο ΕΛΑΣ διέλυσε την ομάδα Σαράφη - Κωστόπουλου στα Τρίκαλα, μια μικρή ομάδα της που είχε ενεργοποιηθεί τελικά στο Αγρίνιο διατάσσεται να προσχωρήσει στον ΕΔΕΣ.²⁸

Τον Απρίλιο του 1943 ο Σπηλιωτόπουλος και ο Βεντήρης συνεργάστηκαν για την ίδρυση της στρατιωτικής αντιστασιακής οργάνωσης ΡΑΝ στην Αθήνα, η οποία είχε τους ίδιους στόχους με τη Θέρος ως προς τη συγκρότηση ομάδων υπό τις διαταγές αξιωματικών για την τήρηση της τάξης κατά την απελευθέρωση.²⁹ Η Θέρος θα συνεχίσει να διαβιβάζει πολύτιμες πληροφορίες στη SIS, διατηρώντας παράλληλα επαφή και με αποστολές της SOE στην Αθήνα, όπως κυρίως τον

25. Theros III προς Paterson, ό.π.

26. Leeper προς FO, τηλ. 7, άκρως απόρρ., 7 Απριλίου 1943, FO 371/37201/R3264.

27. E. Waterhouse, «The Six Colonels», ό.π.

28. Theros III προς Paterson, ό.π.

29. Αναλυτικότερα στοιχεία και εκτιμήσεις βλ. Ε. Χατζηβασιλείου, ό.π., σ. 97-120.

Απόλλωνα.³⁰ Χαρακτηριστικό δείγμα αποτελούν εκτενείς αναφορές με λεπτομερή στοιχεία για Έλληνες πράκτορες των Γερμανών στην Αθήνα και την Πελοπόννησο κυρίως, που προορίζονταν και για την πληροφόρηση της ΒΣΑ, καθώς και πληροφορίες σχετικά με τις κινήσεις πολιτικών προσώπων στην Αθήνα αλλά και ανταρτικών ομάδων στην Πελοπόννησο και τη δυτική Μακεδονία.³¹ Το φθινόπωρο του ίδιου χρόνου, ο Ταξίαρχος Γ. Διαμαντόπουλος που φτάνει απεσταλμένος της SOE και του FO στην Αθήνα, για να διαπιστώσει την ακριβή κατάσταση των οργανώσεων που βρίσκονται υπό την εποπτεία της SOE, προτείνει να οριστεί από το Γενικό Στρατηγείο Μέσης Ανατολής Έλληνας Συνταγματάρχης για να συντονίσει τη συγκρότηση ανταρτικών και άλλων μάχιμων ομάδων στην Αττική, με στελέχη από το ΕΑΜ και τις Εθνικές Ομάδες Ανταρτών, θεωρώντας τον Σπηλιωτόπουλο ως τον πλέον κατάλληλο για το συγκεκριμένο έργο.³²

Όταν τον Απρίλιο του 1944 ο Βεντήρης μεταβεί στη Μέση Ανατολή για να αναλάβει Αρχηγός του Γενικού Επιτελείου, ο Σπηλιωτόπουλος αναλαμβάνει αρχηγός της ΡΑΝ και συνεχίζει να αναπτύσσει τον συντονισμό των μη ΕΑΜικών αντιστασιακών οργανώσεων στην περιοχή της Αττικής.

Τέλος, η Κυβέρνηση Εθνικής Ενότητας υπό τον Παπανδρέου θα αποφασίσει Σεπτέμβριο του 1944 να μεταβούν στην Αθήνα οι υπουργοί της, Γ. Ζέβγος και Θ. Τσάτσος, για να συντονίσουν τη δράση όλων των οργανώσεων πριν από την αποχώρηση των Γερμανών, σε συνεργασία με τον Σπηλιωτόπουλο. Ο Σπηλιωτόπουλος ορίζεται και επισήμως Στρατιωτικός Διοικητής Αττικής, με τη Συμφωνία της Καζέρτας, και συνεργαζόμενος με τους υπουργούς θα επιτύχει να τηρηθεί η τάξη κατά την απελευθέρωση και να αναλάβει την εξουσία ομαλά η νόμιμη κυβέρνηση. Το έργο του έγινε γνωστό ως «αναίμακτη απελευθέρωση» και είχε ευρεία αναγνώριση.³³

30. GSO.III (POL) προς GSO.1 (B.6), μνημόνιο B6/2/101/149V, άκρως απόρρ., 7 Σεπτεμβρίου 1943, HS 5/527. Ευάνθης Χατζηβασιλείου, «Η επανεύρεση της πρωτεύουσας: η βιβλιογραφία των μη εαμικών αθηναϊκών οργανώσεων», Γιώργος Αντωνίου και Νίκος Μαραντζίδης, *Η εποχή της σύγχυσης. Η δεκαετία του '40 και η ιστοριογραφία*, Αθήνα 2008, σ. 270-271.

31. «Theros Report 34, dated September 7th, 1943», «Precis of Theros Bulletin No 35 of 7.ix.43», 1/B5/1, απόρρ., 22 Σεπτεμβρίου 1943 HS 5/670. Σημειώνεται ότι οι αναφορές αυτού του είδους δεν συναντώνται συχνά στα προσβάσιμα βρετανικά αρχεία, καθώς είτε καταστρέφονταν μετά τη λήψη τους είτε βρίσκονται στα αρχεία της SIS που παραμένουν κλειστά.

32. Bizarre προς [SOE] Cairo, τηλ. 54, 1 Νοεμβρίου 1943, HS 5/524.

33. Boxshall προς Laskey, αριθ. EGB/GR/7987, 16 Οκτωβρίου 1944, FO 371/43694/R16924. Γ. Παπανδρέου, *Η Απελευθέρωσις της Ελλάδος*, Αθήνα 1945, σ. 123-130. Θεμιστοκλής Τσάτσος, *Αι παραμοναί*, ό.π., σ. 174, 185. Boxshall προς Laskey, αριθ. EGB/GR/7987, 16 Οκτωβρίου 1944, FO 371/43694/R16924. Πρβλ. σύγχρονη εκτίμηση Τ. Σακελλαρόπουλος, ό.π., σ. 349-351.

Μετά το τέλος του πολέμου στην Ευρώπη το 1945, όταν η SOE ζητά από τους επικεφαλής των τομέων της να συντάξουν συνολικές εκθέσεις δράσης, ο Woodhouse θα προβάλει το έργο της ΒΣΑ, αλλά θα επιχειρήσει και να δικαιολογήσει τις επιλογές του που είχαν κατακριθεί μετά τα Δεκεμβριανά, όταν αποδείχθηκε ότι τα όπλα με τα οποία είχε εξοπλίσει τον ΕΛΑΣ του είχαν παράσχει τα μέσα να διεκδικήσει την εξουσία. Θα καταφερθεί με σφοδρότητα εναντίον της Θέρος, παρουσιάζοντας τους Συνταγματάρχες άβουλους, τρομοκρατημένους και γελοίους.³⁴ Να σημειωθεί ότι η έκθεση ήταν απόρρητη και προοριζόταν αποκλειστικά για ενδοϋπηρεσιακή χρήση. Ο ίδιος, εξάλλου, στο πρώτο του βιβλίο για την Αντίσταση στην Ελλάδα, που εκδίδεται αρχικά το 1948, θα παρουσιάσει τον Σπηλιωτόπουλο υπό τελείως διαφορετικό πρίσμα, ως ιδιαίτερα «χρήσιμο» για τους Συμμάχους «δεξιό όργανο της βρετανικής πολιτικής στην Αθήνα».³⁵

Η όλη αποτίμηση και απαξίωση του Woodhouse για την Επιτροπή των Έξι Συνταγματάρχων το 1945 απηχούσε τα κριτήρια της SOE και τις εντολές που εκείνος εκτελούσε κατά τη διάρκεια της Κατοχής, τουλάχιστον έως την άνοιξη του 1944. Η Επιτροπή δεν αναποκρινόταν στις τότε ανάγκες της βρετανικής πλευράς, δεν επιδίωκε την άμεση ανάπτυξη ενεργού αντάρτικου και ήταν ως εκ τούτου άχρηστη.³⁶ Οι προθέσεις, ωστόσο, και η δράση της Επιτροπής δικαιώθηκαν, καθώς οι στόχοι της υπήρξαν τελικά όχι μόνο στόχοι της Κυβέρνησης Εθνικής Ενότητας, αλλά και του ίδιου του βρετανικού παράγοντα.

ABSTRACT

ΕΡΑΜΕΙΝΟΝΔΑΣ ΣΠΙΛΙΟΤΟΠΟΥΛΟΣ: *The Committee of the Six Colonels (Theros) in occupied Greece and during the liberation*

The Committee of the Six Colonels (or *Theros* organization) was formed by Army officers and pursued a consistent resistance policy throughout the occupation and at the time of the liberation. *Theros* recognized the legitimacy of the Greek government-in-exile, had no political aspirations, and sought to unite the

34. C. M. Woodhouse, «History of the Allied Military Mission in Greece, September 1942 to December 1944», 1945, HS 7/154, σ. 30.

35. C. M. Woodhouse, *Το Μήλο της Έριδος*, Αθήνα, 1976, σ. 53-54, 112.

36. Όπως ρητά επισημαίνουν τα στελέχη της SOE στο Κάιρο, βλ. [SOE] Cairo, A/DH προς [SOE] London, τηλ. 273, ό.π.

officers' corps and lead them into military organized resistance, while also securing a peaceful transition at the liberation. They formed differentiated sectors of activity, mainly the highly esteemed intelligence organization *Omiros* and later on RAN in Athens, but did not succeed to develop military groups elsewhere or play a wider co-ordination role. It is well documented in recently released archival sources that the British side, which controlled the Allied contribution to the Greek resistance through SOE, chose not to support them, as they did not meet their demands for immediate and large scale guerrilla activity. *Theros*, on the contrary, believed that the latter would only cause great and unreasonable reprisals against the population and strengthen EAM who sought to seize power. Their aspirations and actions were vindicated at the end of the war, as they were adopted not only by the Greek Government of National Unity but also by the British factor itself. P. Spiliotopoulos, head of *Theros*, was then appointed Military Commander in Attica by the Government and assured a "bloodless" liberation.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

